

Wat ik je nog zeggen wil

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Jasper Rijpma

Wat ik je nog zeggen wil

Levenslessen voor mijn kind

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6672 7

© 2024 Jasper Rijpma

Omslagontwerp en -illustratie Elianne Koolstra

Foto auteur © Dirk-Jan van Dijk

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Almadie

Inhoud

Voorwoord 11

Sommige dingen hebben geen waarom 15
(over *compassie*)

De boom van Garibaldi 28
(over *ambitie*)

De zoektocht naar de perfecte golf 45
(over *surfen*)

De beste remedie tegen stereotyperen? 59
(over *reizen*)

La petite maison dans la prairie 73
(over *wonen*)

Zwemmen zonder bandjes 86
(over *opvoeden*)

Onderwijs als oefening in vrijheid 102
(over *lesgeven*)

Vaardig, waardig, aardig 118
(over *hoogmoed*)

Achter de vitrage spieken 133
(over *de liefde*)

Ik vind je gewoon niet meer aardig 148
(over *vriendschap*)

Dat waren nog eens beschaafde tijden 161
(over *de coronatijd*)

Op zoek naar een nieuw verhaal 173
(over *dit land*)

De laatste zucht van de Moor 186
(over *Spanje*)

Een beetje liefde op mijn bord graag 199
(over *eten*)

Sterven is doodeenvoudig, iedereen kan het 214
(over *de dood*)

Ik ben omdat wij zijn 229
(over *hoop*)

Dankwoord 243

Allemaal ervaren we angst, maar wanneer we die onder ogen komen en erkennen, zijn we in staat om hem om te zetten in moed. Moedig zijn betekent niet dat je nooit bang bent; het betekent handelen zoals je weet dat je moet, zelfs als je onmiskenbaar bang bent.

Desmond Tutu (2004)

Voorwoord

In de herfst van 2021 begon ik aan een project met de werktitel ‘Een podcast met één luisteraar’. Die ene luisteraar, dat ben jij, mijn dochter. Althans, je toekomstige zelf.

Ik was recentelijk ongeneeslijk ziek verklaard en voelde al snel de behoefte om iets na te laten voor je, voor het geval ik er later niet meer zou zijn. Die opnames gingen over van alles en nog wat: over luchtige onderwerpen zoals surfen, reizen, eten, muziek. Over de boeken, de films en de series die ik leuk vind. Over de boeken die ik las toen ik klein was: over Jan Terlouw, over de *Kippenvel*-pulpserie. Het ging over de dingen die ik me kon herinneren van mijn eigen basisschooltijd. Over kattenkwaad. Over de vrolijke jaren negentig. Het ging over waar ik mij mee bezighield toen ik op de basisschool zat. Bijvoorbeeld over de discussies met vriendjes over onze grote helden uit de actiefilms. Dat Jean-Claude van Damme toch echt cooler was dan Arnold Schwarzenegger en Sylvester Stallone, omdat eerstgenoemde zelf ook karate en kungfu beheerste, net als Jackie Chan, maar die was niet cool. Bruce Lee was wel cool. Steven Seagal ook. Dan ging het er op het schoolplein over wie er zou winnen als ze met elkaar zouden gaan vechten. Dat niveau. Overigens is mijn conclusie inmiddels dat Schwarzenegger zou winnen, kijk maar hoe hij zijn tegenstander vloert in de eindscène van *Predator*. Dat zie ik die anderen niet doen.

Maar het ging ook al snel over meer serieuze onderwerpen, over mijn diagnose: uitgezaaid melanoom, stadium vier. Hoe moet het nou verder? Over hoop. Het ging over onze woonsituatie, die best een beetje afwijkend is. Over twijfels. Het ging over mijn eigen jeugd, die bepaald niet rimpelloos verliep. Het waren af en toe moeilijke opnames om te maken, ik kon soms minutenlang zwijgen, omdat ik het even niet meer wist. Maar het ging ook over de dingen waar ik trots op ben: over mijn vrienden, over mijn uitverkiezing tot Leraar van het Jaar en alle bijzondere dingen die daaruit voortgekomen zijn. Het ging over onderwijs. Zoveel opnametijd over onderwijs. Ik gaf mijn kijk op de maatschappij, vanuit mijn achtergrond als geschiedenisleraar. De opnames meanderden, over de staat van de wereld sinds de val van de Muur, over het onbehagen dat zoveel mensen lijken te ervaren. Het ging – onvermijdelijk – over de energietransitie en de gevolgen van de klimaatcrisis. Ik kon eindeloos uitweiden over de meest recente verkiezingsuitslagen, waarmee dit land in mijn optiek een verkeerde afslag heeft genomen. Veelvuldig heb ik vooruitgeblikt op de eeuw die voor ons ligt, jouw eeuw. Ik probeerde me een voorstelling te maken van het jaar 2040, het jaar waarin jij tweeëntwintig wordt.

Veel opnames gingen over actuele zaken, die mijn denken beheersten op het moment van opname. Zo ging het een tijdlang over een ambitieus voorstel voor het Nationaal Groeifonds waarvoor ik een bonte coalitie van onderwijspartijen heb gesmeed, die anderhalf jaar aan een plan werkte, dat in april 2022 gehonoreerd werd met maar liefst 330 miljoen euro. Een jaar later was er de peddelmarathon over de Vecht die mijn denken beheerste en waar mij op de dag zelf, 11 juni 2023, de eer te beurt viel om geridderd te worden. Op blote voeten, in een wetsuit. Het leven kan gek lopen.

Ik begon inspiratiebronnen te betrekken in de opnames. In de eerste plaats jouw moeder, die mij op zoveel manieren anders naar de wereld heeft doen kijken. Dan de boeken, de films en andere zaken die mij gevormd hebben, zoals Michel de Montaigne, de zes-

tiende-eeuwse kasteelheer met zijn tijdloze ideeën over het goede, het schone en het ware. Of *good old* Leo Tolstoj, die helemaal aan het eind van zijn leven een selectie uitgaf met 365 wijsheden voor iedere dag, uit verschillende bronnen, recentelijk vertaald in het Nederlands. Ik speel nog altijd met de gedachte om een dagelijkse podcast op te nemen rond die wijsheden van Tolstoj.

Toen kwamen de dichters. Ingrid Jonker, wier werk op jouw geboortekaart stond: ‘kind met die geel emmertjie/ en die vergete vlegsels/ jou mond is sekerlik ’n klokkie/ kleintongetjie klepeltjie/ jij bespeel die son daglank/ soos ’n ukulele.’ Prachtig toch? Of Kahlil Gibran, die woorden heeft gegeven aan de allesverzengende liefde tussen je moeder en mij. Ik ontdekte de Perzische dichter Roemi de afgelopen jaren en raakte geïnteresseerd in het soefisme, de mystieke traditie binnen de islam waar hij uit voortkwam. Als ik onbepaalde tijd zou hebben, dan zou ik ook wel gedichten van Roemi voor je willen bespreken.

Zoveel inspiratie. Zo weinig tijd.

Inmiddels heb ik tientallen uren aan geluidsopnamen voor je gemaakt. Het project is misschien een beetje uit de hand gelopen. Om orde te scheppen – maar vooral om jou niet te demotiveren – ben ik parallel aan de podcast begonnen om het beste van de opnames om te zetten in geschreven tekst. Ik ervoer het als een destillatieproces. In het boek dat nu voor je ligt, heb ik de essentie uit de opnamen proberen te vangen in zestien brieven, over zestien verschillende onderwerpen. Ik heb telkens geprobeerd om relevante denkers en dichters te koppelen aan ervaringen uit onze beide levens. Soms probeer ik jou iets mee te geven, soms zijn de rollen omgedraaid en heb ik iets van jou geleerd. Een enkele keer schiet ik door in mijn rol als geschiedenisleraar, dat moet je me maar vergeven.

Ook ben ik gaandeweg het proces zelf misschien een beetje veranderd. Ik ben tijdens het schrijven in het spoor beland van ubuntu, een Afrikaans filosofisch concept dat in het Xhosa ‘ik ben

omdat wij zijn' betekent. Het bleek tegen de tijd dat ik het manuscript had afgerond als een rode draad door de brieven te lopen, terwijl ik bij aanvang nog nooit van het concept gehoord had. Wat je zoekt, zoekt jou, zou Kader Abdolah zeggen.

De brieven zijn bedoeld voor als je wat ouder bent. Achttien? In feite kun je ermee beginnen wanneer je er klaar voor bent. Ik kan je alleen niet beloven dat ik er tegen die tijd nog ben. Tot die tijd is dit wat ik je nog zeggen wil.

Je vader,
Amsterdam, 2 maart 2024

Sommige dingen hebben geen waarom

(over *compassie*)

‘Papa heeft kanker.’ Je was slechts twee jaar oud toen ik je deze woorden voor het eerst hoorde uitspreken. Ik weet het nog goed, want ik schrok ervan. We waren die avond op bezoek bij een vriend in de Utrechtse wijk Zuilen. Het was al donker. We liepen onder het lantaarnlicht naar de auto toen je dit vanuit het niets zei. Je had het tegen een van de dochters van deze vriend, of tegen de vriend zelf, dat was niet helemaal duidelijk. Eerlijk gezegd denk ik dat je het tegen jezelf zei. Zou je hebben begrepen wat je woorden betekenden?

Vanzelfsprekend ging het veel over mijn ziekte in die dagen. Je kreeg het allemaal mee. Zelf zijn we altijd transparant geweest naar jou over mijn ziekteverloop en over de consequenties daarvan voor mijn levensverwachting. Je vraagt er ook vaak naar, je vindt het vooral fascinerend hoe een normale moedervlek heeft kunnen veranderen in een levensbedreigend melanoom. Ik kan het je niet uitleggen. Ik begrijp er eerlijk gezegd zelf ook niets van. Een foutje bij het kopiëren van het DNA? Wat betekent dat in hemelsnaam? Het houdt verband met blootstelling aan de zon, maar dat maakt het niet minder complex. Waarom ik?

Mensen zeggen weleens dat het een kwestie van domme pech is geweest. Tja. Dat hangt er maar van af, natuurlijk, of je in domme pech gelooft.

Causaliteit of toeval, dat is de vraag. Misschien wel de grootste

vraag die we onszelf kunnen stellen. Jij zegt weleens: ‘Sommige dingen hebben geen waarom.’ Het is jouw manier om onverklaarbare dingen begrijpelijk te maken. Wat ben je toch wijs.

Het begon allemaal in de zomer van het coronajaar 2020. Inderdaad, met een moedervlek. Zelf had ik het aanvankelijk niet door. Ik vond het vreemd dat de moedervlek bloedde tijdens het scheren, maar verder had ik het veel te druk met het leven om me zorgen te maken om een bloedende moedervlek.

Recentelijk was jij in ons leven gekomen. Vader worden en alles wat daarbij komt kijken, dat is zoiets heftigs. Je kunt je eigenlijk niet voorbereiden op wat er komt, wat al die boekjes ook beweren. Dat moet je gewoon meemaken. Je hield mij flink bezig en dat doe je nog steeds. Ik vind je een ongelooflijk bijzonder kind – dat zullen vast alle ouders van hun kind vinden, maar jij bent natuurlijk de liefste en de knapste van allemaal, punt. De situatie is wel wat vreemd, natuurlijk, want ik schrijf dit aan je oudere zelf – en zo zal ik je ook aanspreken in deze brieven –, maar je bent vast benieuwd naar de kleuterversie van jezelf. Welnu, laat mij je dan voorstellen aan jezelf.

Je bent op het moment van schrijven een kleuter van vier (bij aanvang) of vijf (bij afronding) jaar oud, met prachtig blond haar, dat je van je moeder hebt geërfd. Meestal draag je een vlecht, of twee. Als je lacht, verschijnen er kuiltjes in je wangen. Die had je als baby al. Heb je die nog steeds? Je houdt van verhalen van Annie M.G. Schmidt, van stoeien met je vader, van tekenen en knutselen, verkleeden, eten en prinsessenjurken, in bomen klimmen, zwemmen. Je houdt niet van pittig eten, felle zon, opruimen, stilzitten, zwijgen.

Je bent levenslustig, zo ontzettend levenslustig. Ik kan me niet herinneren dat je ooit rustig op mijn schoot hebt gezeten of gelegen. Altijd actie. Grote ogen, die zich richten op iets of op iemand. In een gezelschap laat jij je gelden. Dat deed je als baby al. Nooit

nam je genoeg met een bijrol ergens in de hoek, je wilt meedoen met de anderen, je wilt betrokken worden, je wilt daar zijn waar de actie is. Daardoor kun je best intens zijn voor je omgeving. Ook voor mij. Zeker nu ik medicijnen gebruik die mij gevoelig maken voor met name geluidsprikkels is dat niet altijd makkelijk. Je kunt nog weleens een keel opzetten als iets je niet bevalt. Dat is denk ik je slechtste eigenschap: gillen. We leren je om rekening te houden met anderen, dat is onderdeel van je opvoeding, ik ben benieuwd of we daarin geslaagd zijn. Of gil je nog steeds als iets je niet bevalt?

Je ontwikkeling in deze eerste periode van je leven is razendsnel gegaan: contact maken, motoriek, praten. Vooral praten, daar deed je ons en je omgeving mee verstedd staan. In de tijd dat de moedervlek veranderde in een melanoom begon je zinnen te construeren, zoals: 'Ik heb een ezel gezien.' Of later, toen we je aan het eind van diezelfde zomer uitlegden dat je naar de opvang zou gaan – we verkochten het aan je als een plek waar je de hele dag met leeftijdsgenoten zou kunnen spelen. Je reactie op ons verhaal zal ik nooit meer vergeten. Er verscheen een karakteristieke frons tussen je wenkbrauwen en je zei toen, uiterst bedachtzaam: 'Dat is een goed idee, denk ik.' Je was toen één jaar en acht maanden oud.

Een belangrijk deel van je vroege kindertijd speelde zich tijdens de coronapandemie af. Vanwege onvoorziene omstandigheden hadden we zomaar alle tijd met elkaar. Als gezin waren we veel buiten, in het park waar we aan wonen en in de tuin van onze bescheiden huurwoning. Als ik de foto's uit mei en juni van dat jaar terugkijk, scrol ik langs ontelbare beelden van smakelijke warme lunches in de tuin. Dat eerste coronajaar was voor mij persoonlijk een bloeitijd. Ik verdeelde mijn aandacht voor jullie met de afstandslessen op school en het starten van mijn eigen onderneming met een collega. Daarnaast probeerde ik zo veel mogelijk te surfen, in Wijk aan Zee. Die hele lente door waren er voor mijn gevoel golven en heeft de zon uitbundig geschenen.

Ergens in die maanden is er iets misgegaan met de moedervlek.

Het verhaal dat ik mezelf vertel, is dat de kanker ontstaan is door het surfen. De moedervlek bevond zich namelijk in mijn nek, net boven de rand van mijn wetsuit, op een plek waar ik me nooit insmeerde. Ik weet inmiddels dat er niet per definitie een causaal verband hoeft te zijn tussen de plek waar een melanoom zich ontwikkelt en de plek van overmatige blootstelling aan uv-straling; je kan zelfs een melanoom krijgen onder je voet. Wij mensen hebben echter behoefte aan verhalen om moeilijk verklaarbare dingen te verklaren en dit is mijn verhaal. Het alternatief dat de dokters mij voorhouden, domme pech, vind ik moeilijk te bevatten.

Of hebben sommige dingen werkelijk geen waarom?

Mensen begonnen mij te wijzen op die moedervlek. Je moeder zei dat ik ernaar moest laten kijken, maar ik luisterde niet. Ik kwam pas in actie toen de school weer openging na de zomervakantie en een collega mij staande hield en zei: 'Je wordt er niet mooier op met dat ding in je nek, haal het weg.'

Mijn ijdelheid zou zomaar mijn redding geweest kunnen zijn.

Een paar weken later, we schrijven september 2020, stond ik op de pont over het IJ uit te kijken na een dag lesgeven toen ik gebeld werd door mijn huisarts. Ik hoorde meteen aan de zorgvuldige manier waarop ze haar woorden uitkoos dat er iets mis was. 'De resultaten uit het lab zijn binnen, ik heb helaas slecht nieuws, het gaat om een melanoom.' 'Oké,' was mijn reactie. Ik wist op dat moment eerlijk gezegd niet eens wat een melanoom was, wat misschien ook wel iets zegt over het gebrek aan bewustzijn bij de gemiddelde Nederlander over huidkanker. Op dat moment kon ik nog niet vermoeden dat die kleine plek in mijn nek mijn leven compleet op zijn kop zou zetten.

In de loop van het jaar dat volgde ging het van kwaad tot erger. Ik ging naar het Antoni van Leeuwenhoek-ziekenhuis, het Nederlands Kanker Instituut. Zwaar overdreven vond ik dat. Aanvanke-lijk was ik in de veronderstelling dat ze het gebied rond mijn nek

even grondig gingen wegsnijden en dat het daarna wel klaar zou zijn. Ik baalde van de lesuitval en vooral van de consequentie dat ik wekenlang niet kon surfen na de operatie, met die open wond in mijn nek. Overigens stond ik een paar dagen na de operatie alweer voor de klas en een paar weken later stond ik ook weer op mijn surfboard, met het verband onder een laag tape. Golven gaan zichzelf niet surfen, toch?

Maar er werden ook al snel alarmerende statistieken onder mijn neus geduwd: het melanoom bleek een zorgwekkende ‘Breslow-dikte’ te hebben, waarmee de kans op uitzaaiing groot was. Van de patiënten met zo’n Breslow-dikte was na drie jaar slechts 32% nog in leven. Slik.

Het melanoom bleek lokaal uitgezaaid – nog steeds voelde ik geen paniek. De artsen boden mij immunotherapie aan, ‘om er zeker van te zijn dat we alles te pakken hebben’. Immunotherapie is sinds kort de standaardbehandeling bij een uitgezaaid melanoom, vertelden ze mij. De ontwikkelingen in de medische wetenschap zijn razendsnel gegaan de laatste jaren. Tien jaar geleden was een melanoom een doodvonnis, nu is er perspectief voor patiënten zoals ik. Ik moest eens in de twee, drie weken een kuur komen doen in het ziekenhuis. Daar had ik weinig last van, het normale leven ging gewoon door. Ik bouwde mijn leven om de behandelingen heen. De scholen waren inmiddels weer dicht vanwege corona, dus ik kon gewoon les blijven geven, bijvoorbeeld vanuit het ziekenhuis. Ik heb zelfs lesgegeven op weg naar het ziekenhuis, in de auto, met een oortje in. Gekkenwerk, achteraf gezien.

Alles veranderde in het voorjaar van 2021. Ik ging die dag naar het ziekenhuis voor de uitslag van een controlescan. Nietsvermoedend en tamelijk zorgeloos. Ik was alleen en zat in de wachtruimte toen mijn arts, een vooraanstaand medisch specialist op het gebied van immunotherapie, mij ophaalde. Hij is een Duitse man die normaal gesproken pretoogjes heeft, maar vandaag sprak zijn gezicht op

een andere manier boekdelen. Op een niet-leuke manier, welteverstaan. Mijn eigen lach verdween op slag en maakte plaats voor een diepe frons tussen mijn wenkbrauwen.

De behandeling was niet aangeslagen, vertelde hij. De kanker was uitgezaaid naar mijn longen. ‘Ontelbare plekjes,’ verduidelijkte de arts. Het was alsof de bodem onder mijn voeten wegviel. Ik tuimelde de diepte in, zonder houvast te vinden. De behandeling werd per direct stopgezet, ik kon naar huis. Eenmaal buiten voelde ik me duizelig, ik moest een paar keer diep ademen. De emoties namen de overhand toen ik je moeder en daarna mijn familie opbelde om hun het nieuws te vertellen.

Maar de gifbeker was nog niet leeg.

Ook de daaropvolgende behandeling bleek niet aan te slaan, de uitzaaiingen in mijn longen groeiden gewoon door. De behandelopties gericht op genezing waren op, ik was nu officieel ongeneeslijk ziek. Gelukkig had de arts nog een troef achter de hand: dankzij een specifieke mutatie in het gen van de kankercellen konden we proberen om de groei te stoppen met zogenoemde BRAF-remmers. Dat zijn pillen, niet gericht op genezing, maar op het blokkeren van een bepaald aminozuur dat de kankercellen nodig hebben om te kunnen groeien. Het probleem met die pillen, vertelde de arts mij, is dat de kanker in bijna alle gevallen na een tijdje een *bypass* weet te vinden; dan is het ook meteen klaar met die behandeling. Gemiddeld genomen doen de BRAF-remmers anderhalf jaar hun werk. De arts sprak zijn hoop uit dat we daarmee genoeg tijd zouden kopen voor de medische wetenschap om met een nieuwe behandeloptie te komen.

Ik zit nu, we schrijven januari 2024, al tweeënhalf jaar aan deze pillen. Dik in de blessuretijd dus. Mijn tijd is schaars. Ik heb moeten leven met de dreiging van de dood en dat heeft vooral als gevolg gehad dat ik nog meer haast voel om mijn tijd zo zinvol mogelijk te besteden. Maar voor jou en voor je moeder is het ingewikkelder. Ik kan tegen mezelf blijven zeggen: ‘Als ik er nog ben, dan is de dood